

Natura 2000-handleplan 2016–2021

Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne

Natura 2000-område nr. 186

Habitatområde H162

Fuglebeskyttelsesområde F80

Titel: Natura 2000-handleplan 2016-2021 for Almindingen, Ølene og
Paradisbakkerne
Udgiver: Bornholms Regionskommune
År: 2017
Kort: Miljøstyrelsen

Indholdsfortegnelse

Resumé.....	4
Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan	7
Behov for indsatser	10
Indsatser fordelt på aktører	11
Prioritering af den forventede indsats	12
Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse	13
Bilag 1: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	14
Bilag 2: Indsatsprogram og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	21
Bilag 3: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag.....	22
Bilag 4: Kortbilag.....	24
Bilag 5: Høringsperiode og svar	26

Resumé

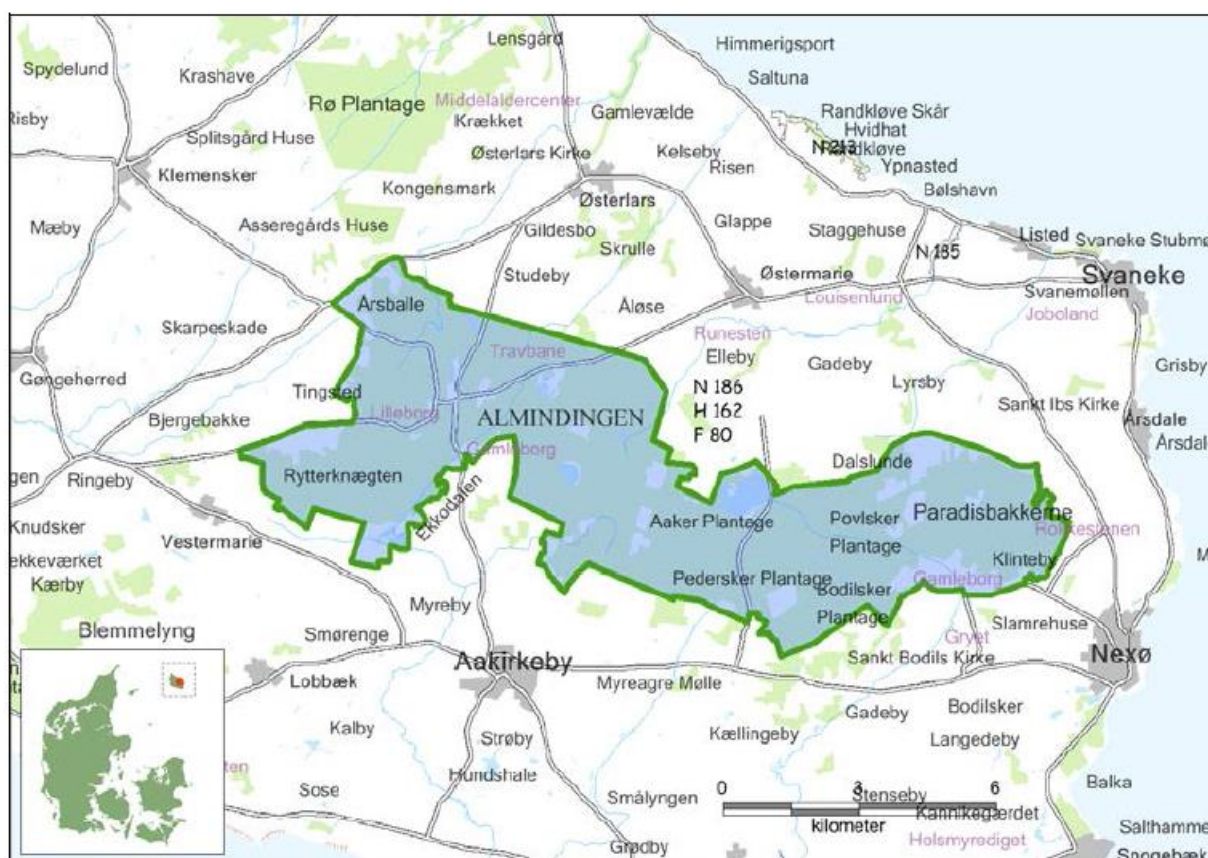
Natura 2000-område Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne består af et habitatområde og et fuglebeskyttelsesområde. Dette Natura 2000-område er specielt udpeget på grundlag af en væsentlig tilstedeværelse af følgende naturtyper og arters levesteder: vinteregeskov, rigkær, surt overdrev, tidvis våd eng, indlandsklipper, tør hede, og hængesæk, arterne lys skivevandkalv, bred vandkalv, stor vandsalamander, bechsteins flagermus og damflagermus samt en række fuglearter, bl.a. trane, perleugle og engsnarre.

Natura 2000-området har et areal på 6.084 ha. Natura 2000-området består af Habitatområde H162 og Fuglebeskyttelsesområde F80. Større dele af området er henholdsvis statsejet ved Miljø- og Fødevarerministeriet og kommunalt ejet, en mindre del er ejet af Forsvarsministeriet, og en stor del er privatejet.

Der er udarbejdet en statslig Natura 2000-plan med målsætninger og indsatsprogram for området. På baggrund heraf har Bornholms Regionskommune udarbejdet denne handleplan for området, som beskriver den indsats, der skal igangsættes i Natura 2000-området inden udgangen af 2021.

Målet er at bevare og fremme de naturtyper og arter, som området er udpeget for at beskytte. Indsatsen i denne planperiode er rettet mod at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig drift og pleje, at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper samt at sikre egnede levesteder for områdets arter. Der er særligt fokus på at sikre naturtilstanden på hedearealer. For skovnaturtyper skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje.

Indsatsen udføres af Bornholms Regionskommune og af lodsejere i området og gennemføres i videst muligt omfang gennem frivillige aftaler. Der findes blandt andet en række tilskudsordninger, som kan søges gennem Landbrugs- og Fiskeristyrelsen samt Miljøstyrelsen.

Figur 1. Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitatområde H162 (grøn afgrænsning) og fuglebeskyttelsesområde F80 (blå fladesignatur).

Baggrund

Naturstyrelsen (nu Miljøstyrelsen) har udarbejdet Natura 2000-planer for de 252 udpegede beskyttelsesområder, som indgår i den danske del af det europæiske Natura 2000-netværk. Planerne beskriver målene for det enkelte beskyttelsesområde og fastlægger de indsatser, der skal ske inden for planperioden 2016–2021. Natura 2000-planerne kan ses på Miljøstyrelsens hjemmeside.

Ud fra Natura 2000-planerne har kommunerne udarbejdet kommunale handleplaner, som skal medvirke til at gennemføre Natura 2000-planerne for de enkelte områder. Denne handleplan er udarbejdet af Bornholms Regionskommune på grundlag af Natura 2000-plan for område nr. 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Planlægningen for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer varetages dog af Miljøstyrelsen og gennemføres hvert 12. år. Skovhandleplaner 2010-21 gælder således fortsat. Miljøstyrelsen er ansvarlig for, at handleplanerne gennemføres inden udgangen af år 2021.

Offentlige lodsejere, som ejer arealer i Natura 2000-områder, kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i egne drifts- og plejeplaner. Både staten (Miljø- og Fødevareministeriet) og Bornholms Regionskommune ejer større dele af området. Begge har som offentlige lodsejere valgt at gennemføre Natura 2000-planen for egne arealer direkte i egne drifts- og plejeplaner. Resuméer af disse planer kan ses i bilag 1. Forsvarsministeriet ejer mindre dele af området og har valgt at lade sine arealer indgå i den kommunale handleplan. Bornholms Regionskommune og Naturstyrelsen Bornholm er hver især ansvarlige for, at egne drifts- og plejeplaner gennemføres inden udgangen af år 2021.

Den lovgivningsmæssige baggrund for handleplanerne findes i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 1251 af 29. september 2016), bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner (bekendtgørelse nr. 944 af 27. juni 2016) og bekendtgørelse om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning (bekendtgørelse nr. 946 af 27. juni 2016).

Den kommunale handleplan skal ifølge lovgivningen indeholde:

- En prioritering af kommunalbestyrelsens forventede forvaltningsindsats i planperioden på baggrund af en opgørelse af behovet for konkrete forvaltningstiltag
- De forventede initiativer, som kommunalbestyrelsen vil tage for at gennemføre Natura 2000-planen, herunder en plan for interessentinddragelse.
- En oversigt over fordelingen af indsatsen mellem kommunale myndigheder, Miljø- og Fødevareministeriet og offentlige lodsejere.
- En redegørelse for gennemførelsen af handleplanen for den forudgående 6 års periode, der gør det muligt at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-planen for den forudgående periode er gennemført.

Handleplanen skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelsen af handleplanen.

De kommunale handleplaner skal i samspil med vandplanlægningen realisere Natura 2000-planen, for så vidt angår vandbehov for de naturtyper, som er direkte afhængige af et vandøkosystem. Natura 2000-planens mål om forbedret vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande realiseres gennem indsatsen i vandplanlægningen og skal ikke indgå i de kommunale Natura 2000-handleplaner.

Den kommunale Natura 2000-handleplan er som udgangspunkt omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer (bekendtgørelse nr. 1533 af 10. december 2015). Bornholms Regionskommune har derfor foretaget en screening, efter kriterierne i lovens bilag 2, af planernes forventede miljøkonsekvenser. Handleplanerne er en udmøntning af de statslige Natura 2000-planer, og screeningen omfatter derfor alene ændringer/konkretiseringer i forslaget til Natura 2000-handleplaner i forhold til de statslige Natura 2000-planer. Screeningen har været sendt i høring hos Miljøstyrelsen, som har meddelt, at de ikke havde bemærkninger hertil.

Bornholms Regionskommune har på baggrund af screeningen vurderet, at Forslag til Natura 2000-handleplan 2016-2021 for Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne ikke forventes at medføre væsentlig påvirkning af miljøet. På den baggrund har kommunen truffet afgørelse efter bekendtgørelsens § 4 om, at forslaget til Natura 2000-handleplan ikke skal miljøvurderes. Der er ikke indkommet klager over afgørelsen.

Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan

De kommunale handleplaner for første planperiode har været gældende siden udgangen af 2012. Kommunen har i den mellemliggende periode arbejdet for at gennemføre den indsats, der blev beskrevet i Natura 2000-handleplanen for planperioden 2010-2015.

Nedenstående tabeller viser en oversigt over de realiserede, påbegyndte og planlagte projekter inden for Natura 2000-området, som kommunen har finansieret eller faciliteret.

Table 1. Følgende projekter er finansieret via kommunens egne midler eller DUT-midler i første planperiode:

Bornholms Regionskommune	Indsats	Kommunalt ejet	Privatejet
	<i>Rydning af uønsket opvækst</i>	<i>Ca. 2,1 ha realiseret</i>	<i>Ca. 36,5 ha realiseret i første planperiode</i>
	<i>Hegning</i>	<i>Ca. 1,7 ha realiseret</i>	<i>0 ha i første planperiode (en del arealer er indhegnet af kommunen tidligere)</i>
	<i>Græsning eller høslæt</i>	<i>Ca. 1,7 ha realiseret</i>	<i>0 ha (en del arealer afgræsses i forvejen)</i>
	<i>Afskrælning eller afbrænding</i>	<i>0 ha</i>	<i>0 ha (kommunen har ikke gjort nogen indsats)</i>
	<i>Bekæmpelse af invasive arter</i>	<i>0 ha</i>	<i>0 ha (kommunen har ikke gjort nogen indsats)</i>
	<i>Skovnaturbevarende drift og pleje</i>	<i>Ca. 72 ha realiseret</i>	<i>0 ha (kommunen har ikke gjort nogen indsats)</i>
	<i>Udvidelse af areal med lysåbne naturtyper*</i>	<i>Ca. 3,80 ha som rydning, hegning og græsning på arealer med engkarakter (potentielt tidvis våd eng) og ca. 1,7 ha som rydning af bevoksning og opvækst på areal med hedekarakter (potentielt tør hede). I alt ca. 5,5 ha.</i>	<i>I alt ca. 12 ha realiseret heraf ca. 11,5 ha rydning af opvækst, ca. 2,7 ha hegning og ca. 6,1 ha græsning. Herudover er der planlagt ca. 0,6 ha rydning og hegning.</i>

* Bornholms Regionskommunes igangværende indsats i området med løbende rydning af uønsket opvækst og afgræsning samt hegning sker hovedsageligt på kortlagte lysåbne habitatnaturtyper, mens en mindre del sker på arealer uden kortlagte habitatnaturtyper. Indsatsen angivet som 'udvidelse af areal med lysåbne naturtyper' i tabellen er den indsats, som er sket på arealer uden kortlagte habitatnaturtyper. Denne indsats rummer både en ny indsats på nogle arealer og en fortsat indsats på andre arealer, som i forvejen er lysåbne, men som i kraft af indsatsen måske med tiden kan udvikle sig til habitatnaturtyper.

På nogle af arealerne er der tilsagn om landdistriktsmidler f.eks. i form af støtte til 'Pleje af græs- og naturarealer'. Nogle af disse arealer har kommunen tidligere hegnet og foretager jævnligt rydning af uønsket bevoksning.

Der er ikke iværksat Life-projekter inden for Natura 2000-området.

Der er ikke gjort eller planlagt nogen særlig indsats for områdets arter udover indsatsen for naturtyperne, som i mange tilfælde også vil gavne arterne.

Nedenstående tabel viser den realiserede eller planlagt indsats i første planperiode opgjort i forhold til de konkrete, områdespecifikke retningslinjer i indsatsprogrammet i den statslige Natura 2000-plan 2010-15.

Table 2. Realiserede eller planlagt indsats i første planperiode opgjort i forhold til de konkrete, områdespecifikke retningslinjer i indsatsprogrammet i den statslige Natura 2000-plan 2010-15:

Konkrete retningslinjer fra Natura 2000-plan 2010-15	Kommunens indsats på private arealer	Kommunens indsats på kommunale arealer
2.1 Forekomsterne af rigkær (7230) udvides og sammenkædes om muligt.	Ingen indsats. De kortlagte rigkær er små og spredt beliggende, sammenkædning ikke mulig.	Naturtypen er ikke kortlagt på kommunalt areal.
2.2 Forekomsterne af tidvis våd eng (6410) udvides og sammenkædes om muligt.	Ingen indsats på arealer i tilknytning til kortlagte forekomster af tidvis våd eng. Rydning af opvækst og hegning med efterfølgende afgræsning er foretaget på et areal (ca. 2,7 ha), som delvist er registreret som § 3-eng. Arealet kan formodentlig udvikle sig til tidvis våd eng, men arealet ligger ikke i tilknytning til en kortlagt forekomst af habitatnaturtypen. Arealet grænser op til et lignende areal, som i forvejen er heget og afgræsses, og som også er § 3-eng men ikke kortlagt som habitatnaturtype.	Ingen indsats på arealer i tilknytning til kortlagte forekomster af tidvis våd eng. Der er foretaget rydning af bevoksning, hegning og afgræsning på et areal på 3,8 ha, som formodentlig kan udvikle sig til tidvis våd eng, men arealet ligger ikke i tilknytning til en kortlagt forekomst af habitatnaturtypen.
2.3 Forekomsterne af surt overdrev (6230) udvides og sammenkædes om muligt.	Rydning af opvækst på to arealer beliggende i tilknytning til kortlagte sure overdrev er foretaget. Arealerne er heget og afgræsses. Samlet er der tale om en indsats for udvidelse på 5,9 ha Der er planlagt rydning, hegning og afgræsning på et tredje areal på ca. 0,6 ha også i tilknytning til en kortlagt forekomst af surt overdrev. Sammenkædning af kortlagte sure overdrev er ikke opnået.	Naturtypen er ikke kortlagt på kommunalt areal.
2.4 Arealet med vinteregeskov (9170) øges med særlig henblik på at reducere indvirkningen af fragmentering og isolation på denne skovnaturtype.	Ikke relevant, idet naturtypen ikke er kortlagt på ikke-fredskovspligtige arealer, hvor kommunen er handleplanmyndighed.	Ikke relevant, idet naturtypen ikke er kortlagt på kommunens arealer.
3.1 Skovnaturtyper sikres. Der kan være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.	Ingen indsats.	Kommunens arealer med kortlagte skovnaturtyper drives i dag, som alle kommunens arealer med løvskov, ved naturnær skovdrift, som efterlever kriterierne for "skovnaturtypebevarende drift og pleje". Kommunens skove er endvidere FSC-certificerede og efterlever dermed FSC's principper og kriterier.
3.2 Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.	Ingen specifik indsats.	Ingen specifik indsats.
4.1 Det samlede areal med rigkær (7230) udvides og sammenkædes med tilstødende arealer om muligt. Rigkærene plejes	Ingen indsats for udvidelse eller sammenkædning. Ingen indsats for pleje.	Naturtypen er ikke kortlagt på kommunalt areal.

<i>optimalt.</i>		
<i>4.2 Forekomsterne af tidvis våd eng (6410) udvides og sammenkædes med tilstødende arealer om muligt. Engene plejes optimalt.</i>	Ingen indsats for udvidelse eller sammenkædning af kortlagte forekomster af naturtypen som beskrevet ovenfor. Der er gennemført pleje på ca. 2,0 ha ud af i alt 5,5 ha kortlagt på private arealer. Herudover vurderes mindst ca. 2 ha af det øvrige kortlagte areal at opretholde en god tilstand uden jævnlig pleje.	Der er gennemført pleje i form af rydning af opvækst, hegning og afgræsning på 0,9 ha. Herudover er der fortsat slåning på de resterende 0,7 ha.
<i>4.3 Forekomsterne af surt overdrev (6230) udvides og sammenkædes med tilstødende arealer om muligt. Overdrevne plejes optimalt. Arealerne sikres mod påvirkninger fra tilstødende landbrugsarealer.</i>	Der er gjort tiltag for at udvide nogle af arealerne, som beskrevet ovenfor. Der er gennemført pleje i form af rydning af opvækst på ca. 11,4 ha af 28,9 ha kortlagt på private arealer. Ca. 15 ha er heget og afgræsses i forvejen.	Naturtypen er ikke kortlagt på kommunalt areal.
<i>4.4 Tør hede (4030) sikres en for naturtypen optimal pleje.</i>	Der er gennemført pleje i form af rydning af opvækst på ca. 14,5 ha med kortlagt forekomst af tør hede. Disse arealer er i forvejen heget og afgræsses. Der er herudover pleje i form af fortsat afgræsning eller lejlighedsvis rydning på 1,1 ha med kortlagt forekomst af tør hede. Der er i alt kortlagt 16,9 ha tør hede på private arealer.	Der er gennemført pleje i form af rydning af opvækst, hegning og afgræsning på 0,9 ha, som udgør hele det kortlagte areal med naturtypen.
<i>4.5 Bred vandkalv og lys skivevandkalv sikres velegnede leve- og ynglesteder.</i>	Ingen indsats.	Ingen indsats.
<i>4.6 Engsnarre sikres leve- og ynglesteder under individuel hensyntagen til artens sårbarhed overfor forstyrrelser.</i>	Ingen artsspecifik indsats udover indsatsen for naturtyperne. Bornholms Regionskommune er ikke bekendt med, at der er leve- og ynglesteder for engsnarre på arealer, hvor kommunen er handleplanmyndighed.	Ingen artsspecifik indsats udover indsatsen for naturtyperne. Bornholms Regionskommune er ikke bekendt med, at der er leve- og ynglesteder for engsnarre på kommunens arealer.
<i>4.7 Der skal gøres en særlig indsats for at vinteregeskove (9170) fastholdes i god til høj tilstand.</i>	Ikke relevant, idet naturtypen ikke er kortlagt på ikke-fredskovspligtige arealer, hvor kommunen er handleplanmyndighed.	Ikke relevant, idet naturtypen ikke er kortlagt på kommunens arealer.

Behov for indsatser

Natura 2000-planen for Natura 2000-område nr. 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne beskriver de konkrete mål for indsatsen. Indsatsprogrammet og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan kan ses i bilag 2, mens naturtyper og arter på udpegningsgrundlag fremgår af bilag 3. På baggrund af dette har kommunen vurderet, at der er behov for nedenstående konkrete forvaltningstiltag. Hvor igangsatte indsatser fra handleplanen for planperioden 2010-2015 ikke er gennemført i sin helhed, indgår den udestående indsats i opgørelsen over behovet for konkrete forvaltningstiltag.

Tablet 3. Behov for forvaltningstiltag for naturtyperne på private arealer*

Forventede forvaltningstiltag og metoder		Skøn over behov:		
		Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Lysåbne naturtyper*	Rydning af uønsket opvækst	Ca. 36,5 ha	Op til ca. 8 ha**	Op til ca. 44,5 ha
	Græsning eller høslæt	Ca. 43 ha***	Op til ca. 17 ha****	Op til ca. 60 ha
	Bekæmpelse af invasive arter#	Ca. 0 ha	Op til 0,5 ha	Op til 0,5 ha
	Afskrælning eller afbrænding på hede	0 ha	Op til 17 ha	Op til 17 ha
Skovnaturtyper uden fredskovspligt*	Skovnaturtypebevarende drift og pleje	0 ha	Op til 18,6 ha	Op til 18,6 ha
Ny habitatnatur	Udvidelse af areal med lysåbne naturtyper	Ca. 12 ha	Ca. 0,6 ha	Ca. 12,6 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 1. Omfatter heller ikke skovnaturtyper med fredskovspligt, hvor indsatsen videreføres fra sidste planperiode, da de vedtagne skovhandleplaner gælder i 12 år, dvs. perioden 2010-2021 (Miljøstyrelsen er handleplanmyndighed).

** Opgjort som lysåbne naturtyper med et strukturindeks på over 2.

*** Opgjort ud fra kommunens viden om græsning i området.

**** I udgangspunktet skønnes alle lysåbne naturtyper at have behov for græsning eller høslæt dog med undtagelse af visse naturtyper som f.eks. hængesæk og indlandsklippe samt arealer, hvor de naturgivne eller praktiske forhold ikke muliggør denne plejeform. Skønnet behov for ny og samlet indsats er her opgjort som summen af arealer med naturtyperne rigkær, tidvis våd eng, tør hede og surt overdrev.

Skønnet behov for bekæmpelse af invasive arter er videreført uændret fra handleplanen for første planperiode.

Arter

Det er Bornholms Regionskommunes vurdering, at sikringen af skovnaturtyperne bidrager i tilstrækkeligt omfang til at sikre velegnede levesteder på skovbevoksede arealer for følgende skovlevende arter: hvepsevåge, sortspætte, rødrygget tornskade, perleugle, rød glente, trane, damflagermus og bechsteins flagermus.

Bornholms Regionskommune vurderer, at sikring og ekstensiv pleje af fugtige-våde lysåbne naturtyper bidrager i tilstrækkeligt omfang til at sikre velegnede levesteder for følgende arter: rørhøg og engsnarre.

Ifølge Natura 2000-planens retningslinjer (se bilag 2) skal det sikres, at levestederne for plettet rørvagtel og rørhøg opretholdes, således at de kortlagte levesteder bevares i en god eller høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet. Der er ét kortlagt potentielt levested for arterne på privatejet areal. Det er Bornholms Regionskommunes vurdering, at der ikke er behov for at gøre en særlig indsats udover indsatsen for at sikre de lysåbne naturtyper en hensigtsmæssig drift og pleje.

Indsatser fordelt på aktører

Naturstyrelsen Bornholm varetager indsatser for kortlagte habitatnaturtyper på statens arealer, mens Bornholms Regionskommune er ansvarlig for indsatsen for kortlagte habitatnaturtyper på kommunale og private arealer. Dog er Miljøstyrelsen ansvarlig for indsatser for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer, som ikke behandles i denne handleplan, idet skovhandleplaner 2010-2021 fortsat er gældende.

De områdespecifikke retningslinjer¹ i den statslige Natura 2000-plan for Natura 2000-område nr. 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne omhandler:

- En grundlæggende indsats på hedearealer ved pleje/rydning/afbrænding
- Tilstanden af kortlagte levesteder for plettet rørvagtel og rørhøg opretholdes og bevares i en god eller høj naturtilstand.

Førstnævnte retningslinje er relateret til kortlagte forekomster af habitatnaturtypen tør hede. Denne er kortlagt på private og kommunale arealer men ikke på statsejede arealer, hvorfor Bornholms Regionskommune er ansvarlig for indsatsen for naturtypen i området (se evt. Tabel 5 i Bilag 3).

Der er kortlagte levesteder for plettet rørvagtel og rørhøg på statsejede arealer og private arealer, mens der ikke er nogen på kommunale areal. De kortlagte levesteder er sammenfaldende med kortlagte habitatnaturtyper men har dog en lidt større udstrækning, så der også indgår arealer uden kortlagt habitatnatur. Opretholdelse og bevarelse af kortlagte levesteder for de to arter varetages af Naturstyrelsen Bornholm for levesteder kortlagt på statens arealer og af Bornholms Regionskommune for levesteder kortlagt på private arealer. Hverken Naturstyrelsen eller Bornholms regionskommune har planlagt yderligere artsplejetiltag ud over tiltag for de lysåbne naturtyper.

Der er på baggrund af ovenstående ikke behov for en nærmere fordeling af indsatsen mellem kommunale myndigheder, Miljø- og Fødevareministeriet (Miljøstyrelsen) og offentlige lodsejere.

---

¹ Se den fulde ordlyd af de områdespecifikke retningslinjer i Bilag 2.

Prioritering af den forventede indsats

Natura 2000-planerne 2016-2021 har generelt fokus på:

- Sikring af naturpleje
- færdiggørelse og sikring af indsats fra planperioden 2009-2015
- sammenhæng i naturen
- bekæmpelse af invasive arter.

Prioriteringen af den forventede forvaltningsindsats i planperioden skal ske på baggrund af opgørelsen af behovet for konkrete forvaltningstiltag (se Tabel 2). Den nedenstående prioritering vil således afspejle den forventede tidsfølge af indsatsen i forbindelse med de konkrete forvaltningstiltag.

- De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig drift og pleje ved fortsat løbende rydning af opvækst og afgræsning, hvor det er muligt. Der fokuseres især på at forbedre og sikre naturtilstanden på hedearealer, hvor der er behov for dette, ved rydning, rydning/skrælning eller afbrænding.
- Skovnaturtyper sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje.
- Der arbejdes for at sikre egnede levesteder for områdets arter.
- Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper.

Forventede initiativer og plan for interessentinddragelse

Det er Bornholms Regionskommunes hensigt at inddrage lodsejere og andre interessenter forud for indsatserne. Tabel viser kommunens plan for interessentinddragelse. Der kan ske ændringer, hvis det ønskes af lodsejerne, eller hvis andre forhold taler for det.

Indsatserne gennemføres ved frivillige aftaler, og derfor er det i mange tilfælde ikke på nuværende tidspunkt muligt at beskrive, hvornår indsatserne fysisk bliver udført. Kommunen vil i hvert enkelt tilfælde sørge for, at relevante interessenter bliver inddraget.

Tabel 4. Forventet plan for interessentinddragelse

Interessenter	Initiativ	Tidsplan
<i>Lodsejere</i>	<i>Dialog med berørte lodsejere om kommunens ønsker til drift og pleje og om eventuelle muligheder for tilskud til indsatsen.</i>	<i>Hele planperioden når det er relevant.</i>
<i>Grønt Dialogforum*</i>	<i>Grønt Dialogforum orienteres på et møde en gang årligt om status for planlagt og realiseret indsats og har mulighed for at komme med bemærkninger, inputs og forslag.</i>	<i>En gang årligt hele planperioden</i>

*Grønt Dialogforum er et netværk af virksomheder og interesseorganisationer på Bornholm, der beskæftiger sig med miljørelaterede emner. Grønt Dialogforum er nedsat af Bornholms Kommunalbestyrelse med én formand (formand for Teknik- og Miljøudvalget), 2 øvrige repræsentanter for Teknik- og Miljøudvalget og minimum 1 leder + 1 medarbejder fra Teknik og Miljø samt ét medlem fra følgende organisationer og virksomheder: BOFA (Bornholms Affaldsbehandling), Bornholms Energi- og Forsyning, Bornholms Miljø og Energiforening (Energitjenesten), Bornholmske Borgerforeningers Samvirke, Bornholms Landbrug, Skovdyrkerne, Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Bornholms Museum, Bornholms Naturhistoriske Forening, Danmarks Sportsfiskerforbund, Danmarks Jægerforbund, Destination Bornholm, Naturstyrelsen Bornholm, LAG-Bornholm, Business Center Bornholm og Bornholms Vækstforums sekretariat.

Bilag 1: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Resumé af Natura 2000-plejeplan 2016-2021 for Bornholms Regionskommunes arealer i Natura 2000-område 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne

Natura 2000-område Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne består af et habitatområde og et fuglebeskyttelsesområde. Dette Natura 2000-område er specielt udpeget på grundlag af en væsentlig tilstedeværelse af følgende naturtyper og arters levesteder: vinteregeskov, rigkær, surt overdrev, tidvis våd eng, indlandsklipper, tør hede, og hængesæk, arterne lys skivevandkalv, bred vandkalv, stor vandsalamander, bechsteins flagermus og damflagermus samt en række fuglearter, bl.a. trane, perleugle og engsnarre.

Natura 2000-området har et areal på 6.084 ha. Natura 2000-området består af Habitatområde H162 og Fuglebeskyttelsesområde F80. Større dele af området er henholdsvis statsejet ved Miljø- og Fødevarerministeriet og kommunalt ejet, en mindre del er ejet af Forsvarsministeriet, og en stor del er privatejet.

Der er udarbejdet en statslig Natura 2000-plan med målsætninger og indsatsprogram for området. På baggrund heraf har Bornholms Regionskommune udarbejdet denne plejeplan for Bornholms Regionskommunes arealer i området, som beskriver den indsats, der skal igangsættes i Natura 2000-området inden udgangen af 2021. Planen afløser for lysåbne naturtyper, ikke-fredskovspligtige skovnaturtyper samt arter Bornholms Regionskommunes plejeplan for området for første planperiode (2010-2015).

Målet er at bevare og fremme de naturtyper og arter, som området er udpeget for at beskytte. Indsatsen i denne planperiode er rettet mod at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig drift og pleje, at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper samt at sikre egnede levesteder for områdets arter. Der er særligt fokus på at sikre naturtilstanden på hedearealer. For skovnaturtyper skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje.

Tabel 1. Naturtyper på udpegningsgrundlaget

Natur-type nr.	Naturtype navn	Arealer ejet af Bornholms Regionskommune
4030	Tør hede	0,9 ha
6410	Tidvis våd eng	1,7 ha
7140	Hængesæk	0,4 ha
9110	Bøg på mor	39,5 ha
9130	Bøg på muld	1,5 ha
9160	Ege-blandskov	2,2 ha
9190	Stilkege-krat	1,8 ha
91D0	Skovbevokset tørvemose	8,3 ha
91E0	Elle- og askeskov	18,7 ha
I alt		75,0 ha

Redegørelse for indsatser gennemført i første planperiode

Den kommunale plejeplan for første planperiode har været gældende siden udgangen af 2012. Kommunen har i den mellemliggende periode arbejdet for at gennemføre den indsats, der blev beskrevet i Natura 2000-plejeplanen for planperioden 2010-2015.

Nedenstående tabeller viser en oversigt over kommunens realiserede indsatser.

Tabel 2. Følgende indsatser er gennemført eller planlagt

	Naturtype	Indsats	Areal
Eksisterende habitatnatur	<i>Tidvis våd eng</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst, hegning og igangsat afgræsning</i>	<i>0,9 ha realiseret*</i>
		<i>Fortsat slåning</i>	<i>0,7 ha realiseret**</i>
		<i>Forbedring af hydrologi</i>	<i>0 ha (dvs. ingen aktiv indsats)</i>
	<i>Tør hede</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst, hegning og igangsat afgræsning</i>	<i>0,9 ha realiseret*</i>
		<i>Afskrælning eller afbrænding</i>	<i>0 ha</i>
	<i>Hængesæk</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst</i>	<i>0,4 ha planlagt***</i>
<i>Skovnaturtyper</i>	<i>Skovnaturbevarende drift og pleje</i>	<i>Ca. 72 ha</i>	
Potentiel habitatnatur	<i>Potentiel tidvis våd eng</i>	<i>Rydning af bevoksning, hegning og igangsat afgræsning.</i>	<i>Ca. 3,8 ha realiseret**</i>
	<i>Potentiel hede</i>	<i>Rydning af bevoksning</i>	<i>Ca. 1,7 ha realiseret*****</i>

*Arealet kaldet 'Trekanten'

** Schæferhundeklubbens areal

*** Slagtermyren

****Storengen

***** Areal øst for 'Trekanten'

Behov for indsatser

Natura 2000-planen for Natura 2000-område nr. 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne beskriver de konkrete mål for indsatsen. På baggrund af dette har kommunen vurderet, at der er behov for nedenstående konkrete forvaltningstiltag.

Tabel 3. Behov for forvaltningstiltag for naturtyperne

	Naturtype	Plejetiltag	Skøn over behov for:		
			Igangværende indsats	Ny indsats	Samlet behov for indsats
Eksisterende habitatnatur	<i>Tidvis våd eng</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst</i>	<i>Ca. 0,9 ha*</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 0,9 ha</i>
		<i>Slåning</i>	<i>Ca. 0,7 ha**</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 0,7 ha</i>
		<i>Græsning</i>	<i>Ca. 0,9 ha*</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 0,9 ha</i>
	<i>Tør hede</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst</i>	<i>Ca. 0,9 ha*</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 0,9 ha</i>
		<i>Græsning</i>	<i>Ca. 0,9 ha*</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 0,9 ha</i>
		<i>Afskrælning/afbrænding</i>	<i>0 ha</i>	<i>Op til 0,9 ha</i>	<i>Op til 0,9 ha</i>
	<i>Hængesæk</i>	<i>Rydning af uønsket opvækst</i>	<i>0,4 ha***</i>	<i>0 ha</i>	<i>Op til ca. 0,4 ha</i>
	<i>Skovnaturtyper uden fredskovspligt</i>	<i>Skovnaturbevarende drift og pleje</i>	<i>0,3 ha</i>	<i>0 ha</i>	<i>0,3 ha</i>
	<i>Skovnaturtyper med fredskovspligt#</i>	<i>Skovnaturbevarende drift og pleje</i>	<i>Ca. 71,6 ha</i>	<i>0 ha</i>	<i>Ca. 71,6 ha</i>

Potentiel habitatnatur	<i>Potentiel tidvis våd eng</i>	<i>Græsning</i>	<i>Ca. 3,8 ha****</i>	<i>0 ha</i>	<i>Op til ca. 3,8 ha</i>
	<i>Potentiel hede</i>	<i>Rydning af opvækst</i>	<i>Ca. 1,7 ha*****</i>	<i>0 ha</i>	<i>Op til ca. 1,7 ha</i>

*Arealet kaldet 'Trekanten'

** Schæferhundeklubbens areal

*** Slagtermyren

**** Storengen

***** Areal øst for 'Trekanten'

For skovnaturtyper med fredskovspligt er 'Bornholms Regionskommunes plejeplan 2010-2021 for arealer med kortlagte habitatnaturtyper i Natura 2000-område 186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne' stadig gældende, idet planlægningen for fredskovspligtig skovnatur gælder i 12 år, dvs. perioden 2010-2021.

Arter

Ifølge Natura 2000-planens retningslinjer skal det sikres, at levestederne for plettet rørvagtel og rørhøg opretholdes, således at de kortlagte levesteder bevares i en god eller høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet. Der er ingen kortlagte potentielle levesteder for arterne på kommunens areal. Det er Bornholms Regionskommunes vurdering, at der ikke er behov for at gøre en særlig indsats udover indsatsen for at sikre de lysåbne naturtyper en hensigtsmæssig drift og pleje.

Plan for interessentinddragelse

Det er Bornholms Regionskommunes hensigt at inddrage Grønt Dialogforum ved en gang årligt på et møde at orientere om status for planlagt og realiseret indsats. Grønt Dialogforum har mulighed for at komme med bemærkninger, inputs og forslag.

Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne

NATURA 2000-området ligger midt på Bornholm og omfatter et af Danmarks største samlede skovområder. Området er præget af den klippefyldte undergrund og et utal af mindre og større sprækkedale. Skoven blev etableret i første halvdel af 1800-tallet på den gamle højlyng og består af såvel nåletræsplantager som løvskov. Der findes rester af oprindelig løvskov med bl.a. avnbøg og vintereg på kanterne af den store sprækkedal Ekkodalen. I skovene findes flere enkeltstående lysåbne områder omgivet af skov, som det typisk ses i Almindingen. Større sammenhængende lysåbne naturområder findes som en mosaik af forskellige naturtyper som det ses i den østligste del af området i Paradisbakkerne. Området er udpeget til Fuglebeskyttelsesområde og de store moser er gode yngle- og levesteder for en lang række fuglearter.

Naturstyrelsen forvalter det centrale skovområde, Almindingen samt fuglereservatet Ølene i alt ca. 2500 ha. Størstedelen af skoven består af rødgran og bøg. Gammel oprindelig vinteregeskov findes på kanten af Ekkodalen og i partier omkring Åremyr, Jomfrubjerget og Elisabeths Klippe. De største lysåbne naturområder omfatter Svinemose, Bastemose, Ølene og de omgivende arealer med hængesæk, avneknippemose, våde enge, overdrev og rigkær. Moserne har et rigt fugleliv med bl.a. ynglende trane og rørhøg. Omgivet af skov findes andre små, lysåbne naturområder med våde enge, tørre overdrev, hede og hængesæk.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	Naturtype	Total
6230	Surt overdrev	8,6
6410	Tidvis våd eng	49,2
7140	Hængesæk	13,4
7210	Avneknippemose	31,3
7220	Kildevæld	0,2
7230	Rigkær	5,2
8220	Indlandsklippe	4,6
I alt		112,5

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger og adresserer konkret følgende områdespecifikke retningslinjer fra Natura 2000-planens indsatsprogram:

- Tilstanden af levestederne for plettet rørvagtel og rørhøg opretholdes, således at de kortlagte levesteder bevares i en god eller høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	7140	Hængesæk	Sikring af naturtypen	13,4
			Naturtypebevarende pleje	13,4
			Forbedring af hydrologi	6,7
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen	5,2
			Naturtypebevarende pleje	5,2
			Forbedring af hydrologi	5,2
	6410	Tidvis våd eng	Sikring af naturtypen	49,2
			Naturtypebevarende pleje	49,2
			Forbedring af hydrologi	43,2
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen	8,6
			Naturtypebevarende pleje	8,6
	7210	Avneknippemose	Sikring af naturtypen	31,3
			Forbedring af hydrologi	4,0
	7220	Kildevæld	Sikring af naturtypen	0,2
			Naturtypebevarende pleje	0,2
			Forbedring af hydrologi	0,2
	8220	Indlandsklippe	Sikring af naturtypen	4,6
			Naturtypebevarende pleje	2,7
Potentiel habitatnatur	9997	Ikke specificeret	Sikring af naturtypen	6,0
			Forbedring af hydrologi	13,6
			Udvikling mod 6410 Tidvis våd eng	22,4
			Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,5

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	7140	Hængesæk	Græsning	Eksisterende	0,8
			Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,5
			Rydning af opvækst	Eksisterende	3,2
	7230	Rigkær	Græsning	Eksisterende	4,6
			Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,6

			Rydning af opvækst	Eksisterende	0,3
	6410	Tidvis våd eng	Græsning	Eksisterende	41,7
			Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	4,5
			Rydning af opvækst	Eksisterende	36,5
	6230	Surt overdrev	Græsning	Eksisterende	8,1
			Slåning - d.v.s. uden fjernelse af det afslåede	Eksisterende	0,6
			Rydning af opvækst	Eksisterende	6,2
	7210	Avneknippemose	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	27,3
	7220	Kildevæld	Græsning	Eksisterende	0,2
	8220	Indlandsklippe	Rydning af opvækst	Nyt	2,7
			Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	1,8
Potentiel habitatnatur	9997	Ikke specificeret	Græsning	Eksisterende	18,7
				Nyt	5,1

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	6410	Tidvis våd eng	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	41,3
	7140	Hængesæk	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	8,3
	7210	Avneknippemose	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	4,0
	7220	Kildevæld	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	0,2
	7230	Rigkær	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	5,2
Ny natur	9997	Ikke specificeret	Ophør med vedligeholdelse af afvanding	Eksisterende	6,6
			Aktiv lukning af dræn og grøfter	Eksisterende	5,1
			Hegning	Nyt	11,7

Tabel V: Planlagte udvidelser af naturtyper

Udvidelse af naturtyper (ha)	Total
Målsætning	

Udvikling mod 6410 Tidvis våd eng	22,4
Udvikling mod 6230 Surt overdrev	7,5

Tabel VI: Planlagte konverteringer af naturtyper

Der er ingen planlagte konverteringer af naturtyper.

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets lysåbne naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget.

Tabel VII: Mål for arter

Der er ingen specifikke plejemål for arter i denne plan.

Tabel VIII: Planlagte artsplejetiltag for arter *udover* plejetiltagene for de lysåbne naturtyper

Der er ikke planlagt artsplejetiltag ud over tiltag for de lysåbne naturtyper.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at:

- Naturtilstanden for naturtyper og levesteder for arter i tilstandsklasse I og II er stabil eller i fremgang, mens tilstanden for naturtyper og levesteder for arter i ugunstig tilstandsklasse III-V er i fremgang.
- For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem stabiliseres eller øges det samlede areal af naturtypen eller levested for arten, såfremt naturforholdene tillader det.
- Der sikres eller genoprette levesteder for en levedygtige bestand af de udpegede arter på nationalt og/eller internationalt niveau.
- De kortlagte levesteder for plettet rørvagtel og rørhøg indenfor Natura 2000-området fastholdes i tilstandsklasse I eller II.
- Tilstanden og det samlede areal af levesteder for arterne hvæpsevåge, rød glente, engsnarre, trane, perleugle, sortspætte, rødrygget tornskade, stor vandsalamander, bred vandkalv, lys skivevandkalv samt Bechstins flagermus og Damflagermus sikres eller øges, således at der er tilstrækkelige egnede ynglesteder for arterne i området.

Bilag 2: Indsatsprogram og sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000-område Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne består af et habitatområde og et fuglebeskyttelsesområde. Dette Natura 2000-område er specielt udpeget på grundlag af en væsentlig tilstedeværelse af følgende naturtyper og arters levesteder: vinteregeskov, rigkær, surt overdrev, tidvis våd eng, indlandsklipper, tør hede, og hængesæk, arterne lys skivevandkalv, bred vandkalv, stor vandsalamander, bechsteins flagermus og damflagermus samt en række fuglearter, bl.a. trane, perleugle og engsnarre.

Natura 2000-området har et areal på 6.084 ha. Natura 2000-området består af Habitatområde H162 og Fuglebeskyttelsesområde F80. Større dele af området er henholdsvis statsejet (ved Miljø- og Fødevarerministeriet) og kommunalt ejet, en mindre del er ejet af Forsvarsministeriet, og en stor del er privatejet. Dele af området er fredet.

Natura 2000-planens målsætninger og indsatsprogram er væsentlige elementer i beskyttelsen af disse og af en generel sikring og forbedring af områdets naturværdier.

Den nationale prioritering af indsatsen i 2. planperiode sigter på, at den planlagte og igangsatte indsats i 1. planperiode fastholdes og afsluttes, og der tages hånd om særligt truede naturtyper og arter, samt at der påbegyndes en strategisk indsats for langsigtet at sikre den nødvendige pleje af de lysåbne naturarealer. Indsatsen fra de gældende planer 2010-15 videreføres. Hvis den forudsatte indsats for planperioden 2010-15 ikke er gennemført, når de kommunale handleplaner for 2. planperiode træder i kraft, forudsættes det, at den allerede igangsatte indsats færdiggøres i 2. planperiode, med mindre den udestående indsats vil være i strid med nærværende plan.

Nedenstående retningslinjer for indsatsen er indsatsprogrammet fastlagt i den statslige Natura 2000-plan for Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne. Retningslinjerne er opdelt i generelle retningslinjer, der gælder for alle områder, og specifikke retningslinjer for det enkelte Natura 2000-område.

Generelle retningslinjer

- Myndighederne tager i deres administration af lovgivningen og deres forvaltning udgangspunkt i målsætningen for det enkelte Natura 2000-område og sikrer dermed en grundlæggende beskyttelse af udpegningsgrundlaget.
- Der arbejdes for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje.
- Der arbejdes for at sikre egnede levesteder for områdets arter.
- Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper.
- Hydrologiprojekter finansieret via landdistriktsprogrammet, igangsatte Life-projekter og udvidelse/sikring af levesteder fra Natura 2000-planen 2010-15 afsluttes.
- For skovnaturtyper skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtelsen.
- Indsatser gennemført i 1. planperiode vedligeholdes, f.eks. ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats.

Områdespecifikke retningslinjer

- Tilstanden af levestederne for plettet rørvagtel og rørhøg opretholdes, således at de kortlagte levesteder bevares i en god eller høj naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet.
- Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på forbedring af naturtilstanden ved enten efterfølgende pleje eller periodevis rydning/skræling/afbrænding.

Bilag 3: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Natura 2000-område bestående af habitatområde H162 og fuglebeskyttelsesområde F80.

Tabel 2. Naturtyper på udpegningsgrundlaget

Naturtype nr.	Naturtype navn	Handleplanmyndighed		Arealer ejet af Bornholms Regionskommune*	Statsejede arealer forvaltet af Naturstyrelsen*	I alt ha
		Bornholms Regionskommune	Miljøstyrelsen			
3130	Søbred med småurter					
3140	Kransnålalge-sø					
3150	Næringsrig sø					
3160	Brunvandet sø					
3260	Vandløb					
4030	Tør hede	16,9 ha		0,9 ha		17,8 ha
5130	Enekrat	2,0 ha				2,0 ha
6210	Kalkovedrev					
6230	Surt overdrev	28,9 ha			8,6 ha	37,5 ha
6410	Tidvis våd eng	5,5 ha		1,7 ha	49,2 ha	56,4 ha
7140	Hængesæk	14,6 ha		0,4 ha	13,4 ha	28,4 ha
7210	Avneknippemose				31,3 ha	31,3 ha
7220	Kildevæld				0,2 ha	0,2 ha
7230	Rigkær	2,5 ha			5,2 ha	7,7 ha
8220	Indlandsklippe	9,3 ha			4,6 ha	13,9 ha
9110	Bøg på mor	6,0 ha	14,4 ha	39,5 ha	**	59,9 ha***
9130	Bøg på muld			1,5 ha	**	1,5 ha***
9160	Ege-blandskov	2,3 ha	10,2 ha	2,2 ha	**	14,7 ha***
9170	Vinteregeskov				**	
9190	Stilkege-krat	1,4 ha	16,6 ha	1,8 ha	**	19,8 ha***
91D0	Skovbevokset tørvemose	4,3 ha	4,2 ha	8,3 ha	**	16,8 ha***
91E0	Elle- og askeskov	4,5 ha	19,4 ha	18,7 ha	**	42,6 ha***
I alt*		98,2 ha	64,8 ha	75,0 ha	112,5 ha	350,5 ha***

* Bornholms Regionskommune og Naturstyrelsen Bornholm gennemfører som offentlige lodsejere Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner.

** Areal af skovnaturtyper på statens areal ikke oplyst af Naturstyrelsen.

*** Omfatter ikke areal af skovnaturtyper på statens areal.

Arter på udpegningsgrundlaget

Bred vandkalv (1081)
 Lys skivevandkalv (1082)
 Stor vandsalamander (1166)
 Damflagermus (1318)
 Bechsteins flagermus (1323)

Fugle på udpegningsgrundlaget

Hvæpsevåge

Rød glente
 Rørhøg
 Plettet rørvagtel
 Engsnarre
 Trane
 Perleugle
 Sortspætte
 Rødrygget tornskade

Alle fugle på udpegningsgrundlaget er ynglefugle, og der er ingen trækfugle på udpegningsgrundlaget.

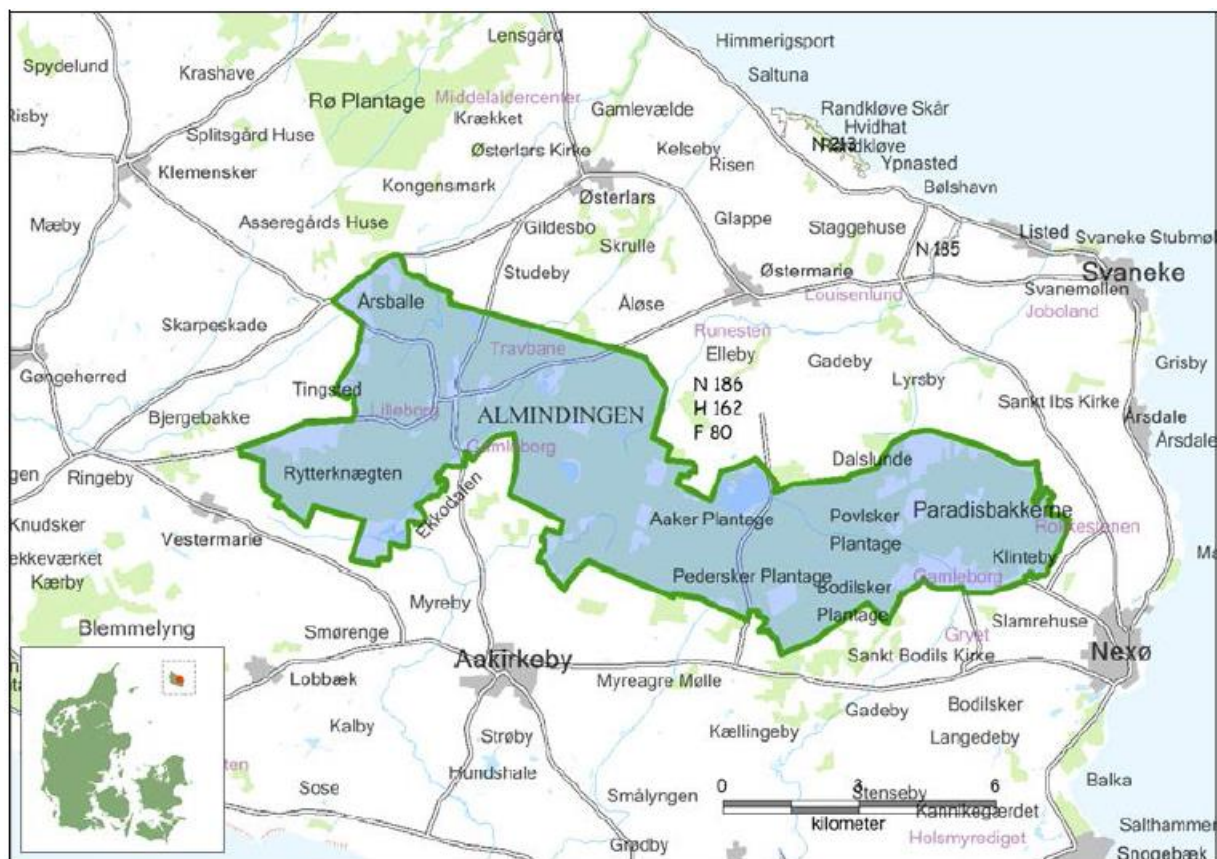
Der er foretaget en kortlægning og tilstandsvurdering af følgende naturtyper i Natura 2000-området:

Tabel 3. Naturtilstand/skovtilstand af kortlagte naturtyper*

Naturtype nr.	Naturtype navn	Naturtilstand					I alt* ha
		I (høj)	II (god)	III (moderat)	IV (ringe)	Ingen tilstand	
3130	Søbred med småurter						
3140	Kransnålalge-sø						
3150	Næringsrig sø						
3160	Brunvandet sø						
3260	Vandløb						
4030	Tør hede		3,2 ha	13,7 ha			16,9 ha
5130	Enekrat		2,0 ha				2,0 ha
6210	Kalkoverdrev						
6230	Surt overdrev		15,0 ha	12,6 ha	1,4 ha		28,9 ha
6410	Tidvis våd eng		5,3 ha	0,2 ha			5,5 ha
7140	Hængesæk		12,4 ha	2,0 ha	0,1 ha		14,6 ha
7210	Avneknippemose						
7220	Kildevæld						
7230	Rigkær		1,8 ha	0,7 ha			2,5 ha
8220	Indlandsklippe					9,3 ha	9,3 ha
9110	Bøg på mor		19,7 ha	0,7			20,4 ha
9130	Bøg på muld						
9160	Ege-blandskov		12,5 ha				12,5 ha
9170	Vinteregeskov						
9190	Stilkege-krat	2,8 ha	13,8 ha	1,6			17,4 ha
91D0	Skovbevokset tørvemose	1,1 ha	7,5 ha				8,5 ha
91E0	Elle- og askeskov		23,3 ha	0,4			23,9 ha
I alt*							162,4 ha

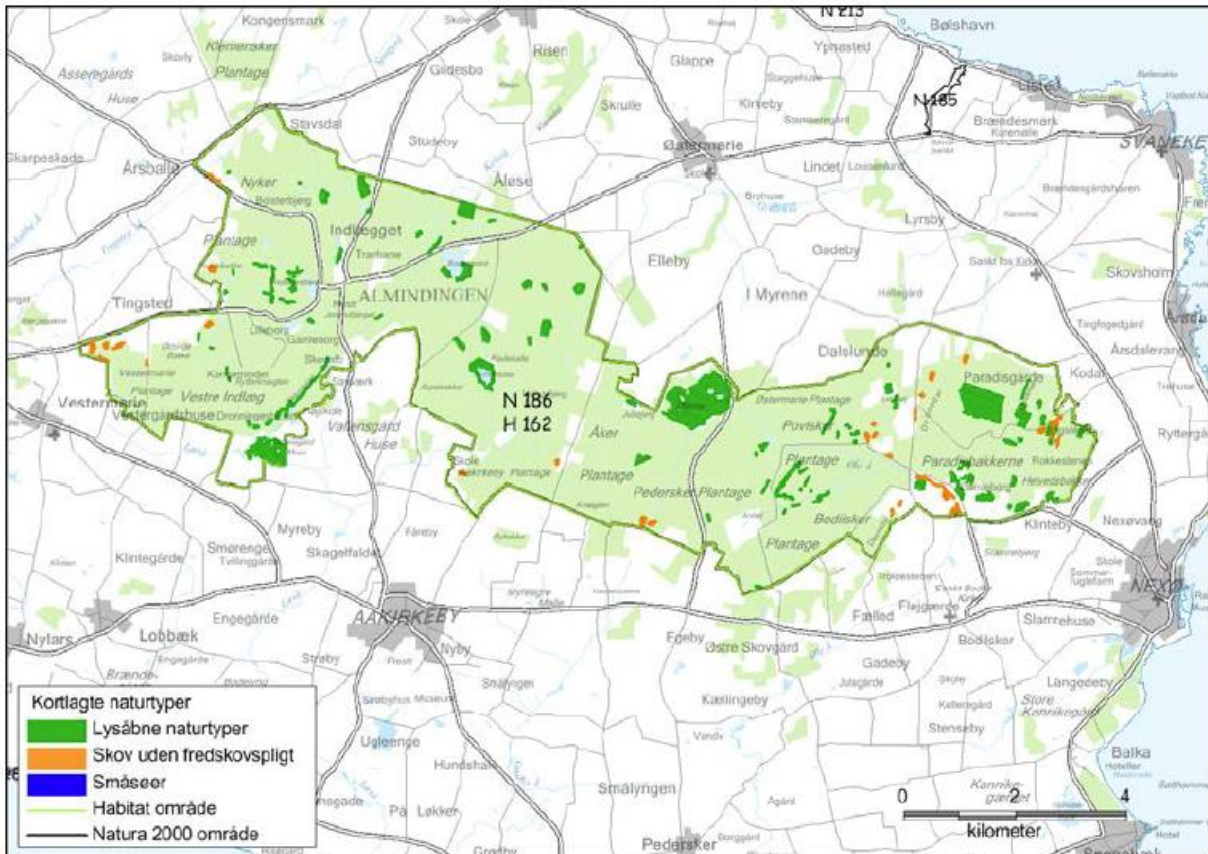
* Omfatter ikke offentlige arealer hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egen drifts- og plejeplan (både Naturstyrelsen Bornholm og Bornholms Regionskommune gennemfører som offentlige lodsejere Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner).

Bilag 4: Kortbilag

Figur 2. Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitatområde H162 (grøn afgrænsning) og fuglebeskyttelsesområde F80 (blå fladesignatur).

Figur 3. Kortlagte lysåbne naturtyper og skov uden fredskovspligt i Natura 2000-område nr. 186.

Bilag 5: Høringsperiode og svar

Forslaget til Natura 2000-handleplan blev vedtaget af Teknik- og Miljøudvalget den 26. september 2016 og sendt i offentlig høring i perioden 17.oktober-12. december 2016.

Der indkom bemærkninger til forslaget fra Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning og Naturstyrelsen Bornholm samt Benny Ralf Nielsen og Tove Harder Gelsing for Foreningen 'Bevar fredskoven Højlyngen/Nordre byskov'.

Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning havde ikke indsigelser mod handleplanen men havde følgende bemærkninger:

- Styrelsen gør opmærksom på opdaterede lov og bekendtgørelser
- Styrelsen bemærker, at handleplanens afsnit "Indsats fordelt på aktører" er mangelfuldt, idet Naturstyrelsens indsats mangler i oversigten
- Styrelsen bemærker, at det er vanskeligt for styrelsen ud fra handleplanens redegørelse for indsats gennemført i første planperiode at vurdere, i hvilket omfang Natura 2000-planens konkrete, områdespecifikke indsats for den forudgående periode er realiseret. Styrelsen anmoder derfor om, at den endelige plan suppleres med en sammenfatning, f.eks. i form af en tabel, der gør det muligt umiddelbart at få et overblik over, i hvilket omfang de konkrete, områdespecifikke retningslinjer i indsatsprogrammet i den statslige Natura 2000-plan 2010-15 er realiseret.
- Styrelsen bemærker, at kommunale handleplaner som udgangspunkt er omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer, hvilket medfører, at kommunen skal tage stilling til, om det konkrete udkast til kommunal handleplan skal undergå en miljøvurdering, eller om handleplanen kan screenes ud.

Naturstyrelsen Bornholm havde følgende bemærkninger til handleplanen:

- Det fremgår ikke af handleplanen, hvilken indsats Naturstyrelsen har udført i perioden 2009-2015 på de lysåbne arealer. Naturstyrelsen foreslår, at handleplanen suppleres med disse indsats.
- Der er ikke angivet en fordeling af indsats mellem kommunale myndigheder og Naturstyrelsen som offentlig lodsejer. Naturstyrelsen regner med, at planen suppleres med Naturstyrelsens indsats, når dennes plejeplan ligger klar.

Benny Ralf Nielsen og Tove Harder Gelsing havde bemærkninger vedr. den i området beliggende crossbane og den mulige udvidelse med en motorsportsbane samt forslag til genopretning af bl.a. åløb og sø samt opstilling af naturlegeplads, shelters mm.

Bornholms Regionskommune har på baggrund af de indkomne bemærkninger foretaget følgende ændringer i handleplanen i forhold til det forslag, der var i høring:

- Der er foretaget relevante opdateringer af henvisninger til love og bekendtgørelser
- Afsnittet 'Indsats fordelt på aktører' er uddybet, så det fremgår, hvad Naturstyrelsen er ansvarlig for at gennemføre, og hvad kommunen er ansvarlig for at gennemføre.
- Afsnittet 'Redegørelse for gennemførelse af seneste handleplan' er uddybet med en tabel over områdespecifikke retningslinjer og udførte indsats.
- Teksten vedr. miljøvurdering er ændret, så det nu beskrives, at kommunen har foretaget en screening af handleplanens forventede miljøkonsekvenser og på baggrund heraf afgjort, at forslaget til Natura 2000-handleplan ikke skal miljøvurderes. Se side 5.

Bornholms Regionskommune har drøftet med Naturstyrelsen Bornholm, hvordan den indsats, som Naturstyrelsen har foretaget i første planperiode, eventuelt ville kunne indarbejdes i handleplanens redegørelse. Det vurderedes imidlertid umiddelbart som værende svært at omsætte data fra Naturstyrelsens plejeplaner til tabeller i handleplanerne. Og da det ikke er lovpligtigt i handleplanen at redegøre for disse oplysninger, er der ikke foretaget ændringer i handleplanens redegørelse for indsats i første planperiode.

Bornholms Regionskommune er herudover, efter dialog med Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (nu Miljøstyrelsen), blevet klar over, at de indsats, som skal videreføres fra handleplanen for første planperiode til handleplanen for 2016-21 alene er indsats, som er påbegyndt eller planlagt. Da Bornholms Regionskommune ikke i første planperiode har påbegyndt eller planlagt indsats for 'pleje af

vandhulsbredder' eller 'forbedring af hydrologi', og da der ikke i planperioden 1016-21 er krav om denne type indsatser, er indsatserne 'pleje af vandhulsbredder' (0-8 stk.) og 'forbedring af hydrologi' (0-14 ha), som indgik i forslaget til handleplan, taget ud. Vedr. indsatsen 'udvidelser af naturtyper' har Bornholms Regionskommune i første planperiode gennemført en indsats på ca. 12 ha og har planlagt en yderligere indsats på ca. 0,6 ha men har herudover ikke yderligere påbegyndte eller igangsatte indsatser, hvorfor behov for indsatsen er nedjusteret i handleplanen. Kommunen kan dog vælge at gennemføre en større indsats end krævet med den statslige plan og angivet i den kommunale handleplan.

Den endelige handleplan er godkendt af Teknik- og Miljøudvalget den 3. april 2017.